

Rudolf Meidner – nationalekonom

1914–2005

Rudolf Meidner är en av de få nationalekonomer vilkas namn har blivit allmänt kända i Sverige. Mest känd är han för två bidrag som båda ligger på gränsen mellan politik och ekonomi, den Rehn-Meidnerska politiken och löntagarfonderna. De tillkom under två perioder då Meidner var verksam vid LO, 1945–66¹ och 1971–79.² Ytterst få känner däremot till hans bidrag till ekonomisk forskning. Här ska jag uppmärksamma de båda förslagen till utformning av ekonomisk politik och inte minst hans bidrag till ekonomisk forskning.

Rudolf Meidner kom till Sverige i april 1933 som flykting.³ Han hade då studerat juridik i sin hemstad Breslau (nuvarande polska Wrocław) och Berlin under ett års tid. Rudolf Meidner kom från en judisk familj och förstod vid det nazistiska maktövertagandet att det var viktigt att lämna Tyskland så snart som möjligt. Han var då i Breslau, tog tåget till Berlin och därifrån tåg vidare till Köpenhamn. Via Malmö kom han till Stockholm den 2 april 1933. Han fick uppehållstillstånd i Sverige för studier och började studera för en fil kand vid Stockholms högskola med nationalekonomi som huvudämne 1934. Han avlade examen fyra år senare. Utöver nationalekonomi studerade han statistik, tyska språket och filosofi. Bland lärarna i nationalekonomi fanns Alf Johansson, Gunnar Myrdal och Ingvar Svennilson och bland studiekamraterna Torsten Gårdlund, Gösta Rehn och Anders Östlund. Meidner mötte Stockholmsskolans ekonomer, som dominerade bland nationalekonomerna vid Stockholms högskola, vid många olika seminarier.

Det var svårt för honom att få arbetstillstånd och än svårare att erhålla svenskt medborgarskap. Han fick dock så småningom arbete på Konjunkturinstitutet i september 1938 och blev chef för LOs utredningsavdelning år 1945 med Gösta Rehn som enda medarbetare i starten. Då hade han också fått svenskt medborgarskap.

Rudolf Meidner blev känd för en bredare allmänhet när han ledde den statliga låginkomstutredningen under slutet av 1960-talet och början av 1970-talet. Inom ramen för denna utredning genomfördes bl a den första levnadsnivåundersökningen (LNU) år 1968. Efter ett beslut av regeringen att avsluta låginkomstutredningen ett halvår innan slutrapporten skulle

¹ Under tiden från 1 januari 1950 till 30 juni 1951 tjänstgjorde Meidner vid Konjunkturinstitutet.

² Efter en period vid Arbetslivsinstitutet (Arbetslivscentrum) efter pensioneringen 1979 återkom han på nytt till LO.

³ Två intressanta biografier om Meidner med olika inriktning är Ekdahl (2001, 2005) och Greider (1997). För ett urval av Meidners arbeten inom olika områden, se Meidner (1984).

ESKIL WADENSJÖ

är professor vid Institutet för social forskning vid Stockholms universitet och föreståndare för SULCIS (Stockholms universitets Linnécentrum för integrationsstudier). eskil.wadensjo@sofi.su.se

Jag är tacksam för synpunkter på tidigare versioner vid Nordiskt doktrinhistoriskt möte Köpenhamn 27–28 augusti 2010 och från Ante Farm, Christina Jonung, Lars Jonung, Ann-Charlotte Ståhlberg och Berndt Öhman.

publiceras lämnade Rudolf Meidner inte bara utredningen utan också tjänsten som föreståndare för Institutet för arbetsmarknadsfrågor (IFA), som var föregångare till Institutet för social forskning (SOFI), och ordförandeskapet i EFA (Expertgruppen för arbetsmarknadsfrågor)⁴ och återgick till LO.

1. Den Rehn-Meidnerska modellen

Det ena av Meidners bidrag till utformningen av den ekonomiska politiken är den Rehn-Meidnerska modellen som han utvecklade tillsammans med Gösta Rehn. Första världskriget följdes av en depression i början av 1920-talet med mycket hög arbetslöshet och deflation. Det fanns en rädsla för att Sverige skulle möta samma utveckling efter andra världskriget. Utvecklingen blev dock den motsatta. Sverige var ett av få länder med intakt produktionsapparat, och efterfrågan på svenska varor blev stor inte minst på grund av Marshallhjälpen som gav de krigshärjade länderna i Västeuropa möjlighet att betala för sin import. Sverige fick full sysselsättning men också starka inflationstendenser. Den socialdemokratiska regeringen pressade därför LO att hålla igen på lönekraven. Det innebar en problematisk situation för LO – medlemmar i en fackförening ser inte gärna att deras organisation är den som dämpar löneutvecklingen.

Den lösning som LO:s utredningsenhet framförde, med Rudolf Meidner och Gösta Rehn som främsta namn i en nu något större utredningsenhet, var att söka dämpa konjunkturen med finanspolitiska medel. Det skulle i och för sig skapa tendenser till en något högre arbetslöshet. Det skulle också den solidariska lönepolitiken göra jämfört med en bärkraftsbaserad lönepolitik – svaga företag skulle slås ut och de som arbetade i dem riskerade att bli arbetslösa. Den solidariska lönepolitiken innebär att företag oavsett produktivitet och vinst ska betala lika lön för lika arbete. Jämfört med en bärkraftsinriktad lönepolitik medför den en högre lön i företag med dålig lönsamhet och en lägre lön i företag med hög lönsamhet. Den solidariska lönepolitiken innebär däremot inte lika lön för olika arbeten eller att lönefördelningen skulle bli jämnare totalt sett.

En ökad arbetslöshet var inte något som LO:s medlemmar önskade. Tendenserna till ökad arbetslöshet skulle emellertid motverkas genom en aktiv arbetsmarknadspolitik som delvis skulle bestå av efterfrågeinriktade åtgärder men främst av utbudsinriktade åtgärder som omskolning och flyttningsstöd. De arbetslösa skulle genom den utbudsinriktade politiken flytta till vakanserna. Genom att vakanserna snabbt blev besatta skulle inflationstendenserna dämpas genom att löneglidningen minskade. I deras modell ökade lönerna speciellt i de delar av ekonomin som hade många vakanser, löneökningar som spred sig vidare till andra sektorer.

Huvudelementen i den Rehn-Meidnerska modellen var alltså en restrikt-

⁴ Under 1980-talet blev Rudolf Meidner på nytt ordförande för EFA, se Meidner (1994). EFA ombildades år 1990 till Expertgruppen för arbetsmarknadspolitiska utvärderingsstudier men behöll akronymen EFA. EFA ombildades senare till IFAU (Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering).

tiv finanspolitik, en solidarisk lönepolitik och en aktiv arbetsmarknadspolitik. Vid formulerandet av denna politik låg Meidners intresse främst vid lönepolitiken medan Gösta Rehn fokuserade på inflationsbekämpningen. Senare deltog Meidner också aktivt i diskussionen om och försvaret av en aktiv arbetsmarknadspolitik.

Det var inte de olika komponenterna i den Rehn-Meidnerska modellen som var nya utan kombinationen av dem. Frågan om solidarisk lönepolitik – lika lön för lika arbete – hade aktualiserats av Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF) redan på 1920-talet och togs upp på LO-kongressen 1936 och började därefter drivas inom LO. Förslag om aktiv arbetsmarknadspolitik hade Arbetslöshetsutredningen framfört under 1930-talet och sådan politik bedrevs i större skala i Sverige under andra världskriget. Även ILO förespråkade aktiv arbetsmarknadspolitik under samma tid. Inte bara Rehn och Meidner insåg att en långt driven keynesiansk stimulanspolitik kunde leda till problem med inflation. Nytt var som nämnts kombinationen av de tre politikelementen. En förutsättning för denna kombination var att fackföreningsrörelsen var delaktig – lönesättningen låg utanför politikernas beslutsområde. Nytt var också betoningen av att en aktiv arbetsmarknadspolitik var nödvändig, inte bara i ett läge när arbetslösheten var hög, utan också i ett läge när de arbetslösa var få och de lediga platserna många. Den aktiva arbetsmarknadspolitikerna hade en roll inte bara för att minska arbetslösheten utan också för att dämpa inflationen.

Den Rehn-Meidnerska politiken presenterades först i några artiklar i slutet av 1940-talet och därefter i en rapport till LO-kongressen 1951. Kongressen antog också förslaget till politik som sitt program. Det dröjde längre innan även regeringen accepterade förslaget som sin politik, men under konjunkturnedgången i slutet av 1950-talet och med kraftfullt stöd av en ny finansminister, Gunnar Sträng, och en ny energisk generaldirektör för AMS, Bertil Olsson, blev det regeringens politik och så småningom även oppositionens. Först betydligt senare började politiken kritiserars och då först för att den var för effektiv – AMS (Arbetsmarknadsstyrelsen) tolkades som Alla Måste Söderut – och senare för att den inte var tillräckligt effektiv. Både Meidner och Rehn presenterade ofta var för sig den nya politiken och vidareutvecklade underlaget för den i olika artiklar genom att anknyta till Phillipskurvan och Salterdiagrammet.

2. Rudolf Meidner som nationalekonomisk forskare

Rudolf Meidner har en omfattande skriftlig produktion.⁵ Den har en annan sammansättning än den som nu är regel och även då var vanlig bland akademiska ekonomer. Många publikationer är artiklar i fackföreningspressen och rapporter som kommenterar aktuella utvecklingstendenser eller förklarar och försvarar hans olika politikförslag. Det finns emellertid ett mer omfattande vetenskapligt arbete, doktorsavhandlingen *Svensk arbetsmark-*

⁵ En omfattande bibliografi återfinns i Meidner (1984).

nad vid full sysselsättning från 1954. Den gavs ut av Konjunkturinstitutet och utarbetades under hans tid där under 1950 och första halvåret 1951 samt åren närmast efter vid sidan av arbetet som utredningschef vid LO. Den är en bra startpunkt för förståelsen av Rudolf Meidners nationalekonomiska utgångspunkter och också för att bättre kunna förstå bakgrunden till hans olika ekonomisk-politiska förslag.

Rudolf Meidner skrev sin avhandling långt före den moderna arbetsmarknadsekonomiska forskningen som vidareutvecklat traditionell mikroekonomisk teori och utnyttjar mikroekonometri för att bearbeta främst registerdatabaser. Arbetsmarknadsekonomi var när Meidner skrev sin avhandling inget centralt ämne i nationalekonomisk forskning. Få doktorsavhandlingar i nationalekonomi hade behandlat arbetsmarknaden på ett ingående sätt.⁶

Meidner kombinerar teoretisk analys med en noggrann redovisning av statistik som är relevant för de frågor han behandlar. Avhandlingen rör främst utvecklingen av bestånd och flöden på arbetsmarknaden under en period av full sysselsättning. Utgångspunkten för analysen är att produktiviteten i ekonomin är beroende av sysselsättningsgraden.⁷ Produktiviteten (produktionen per sysselsatt i ekonomin) ökar när sysselsättningsgraden stiger upp till en viss nivå. När sysselsättningsgraden närmar sig 100 procent (full sysselsättning), sjunker emellertid den genomsnittliga produktiviteten. Inom ett visst intervall ökar fortfarande den totala produktionen i ekonomin. En lägre genomsnittlig produktivitet uppvägs av att fler är i arbete. När sysselsättningen kommer än närmare 100 procent sjunker inte bara den genomsnittliga produktiviteten utan också den totala produktionen. Det finns enligt Meidners syn på sambandet mellan sysselsättning och produktion en optimal sysselsättning som är lägre än 100 procent.

Avhandlingen behandlar en ekonomi med mycket hög sysselsättning och de problem som en sådan ekonomi ställs inför. Den behandlar alltså inte de problem som uppstår när efterfrågan på arbetskraft är låg och många är arbetslösa. Meidner bygger sin empiriska analys av arbetsmarknadens utbuds- och efterfrågesidor med betoning på situationen i Sverige under efterkrigstiden på tillgänglig statistik. Han utnyttjar många olika undersökningar inkluderande folkräkningarnas råtabeller och taxeringsstatistiken. Han beklagar bristen på statistik och problem med den befintliga statistikkens kvalitet och pläderar för nya undersökningar och ny offentlig statistik, bl a arbetskraftsundersökningar.

Enligt hans analys ökade arbetskraftstillgången starkt för männen mel-

⁶ Undantagen är dels några makroekonomiska avhandlingar om konjunkturvariationer (där variationer i arbetslöshet naturligtvis är ett centralt tema), dels Gösta Bagges doktorsavhandling från 1917, *Arbetslöshetens reglering genom sammanslutningar*, som är en teoretisk, icke-matematisk mikroekonomisk analys av lönebestämningen i en ekonomi med fackföreningar men som saknar empiriska tillämpningar. Arbetsmarknaden behandlas dock relativt utförligt av Cassel (1934), i hans lärobok.

⁷ Meidner bygger på tidigare arbeten av Ingvar Svennilson (1944) och Bertil Ohlin (1949) som behandlar frågan om full sysselsättning. Deras analyser innehåller inte empiriska undersökningar.

lan 1930 och 1950, främst genom folkökningen. För kvinnor skedde i praktiken ingen förändring. Ökningen av sysselsättningen genom att antalet kvinnor i befolkningen blev fler motverkades av en markant civilståndsförskjutning – en större andel av kvinnorna givet ålder var gifta och gifta kvinnor hade under dessa decennier mycket låg yrkesintensitet.

För att uppskatta efterfrågan på arbetskraft tar Meidner hjälp av taxeringsstatistiken. Totalt ökar sysselsättningen. Antalet företagare och anställda inom jordbruket och antalet med husligt arbete minskar, medan sysselsättningen inom vissa andra näringar, speciellt industrin, ökar.

En summering av förändringarna på både efterfrågesidan och utbudssidan visar att männens sysselsättning ökar markant på grund av positiva demografiska förändringar, nettoinvandring, minskad arbetslöshet och färre militärinkallelser. Samtidigt sker en övergång av arbetskraft från jordbruket till industrin och vissa andra näringar. För kvinnornas del är förändringarna små. De största posterna är en negativ demografisk förskjutning (större andel gifta) och en positiv nettoinvandring. För kvinnorna sker vissa förändringar på efterfrågesidan – viktigast är att färre kvinnor arbetar inom jordbruket och fler inom allmän förvaltning och fria yrken.

Studier av arbetsmarknadens utbudssida och av hur sysselsättningen är sammansatt efter näringsgrenar säger inte något om arbetsmarknadsläget. Kännetecknas det av utbuds- eller efterfrågeöverskott? För att undersöka denna fråga använder Meidner olika typer av statistik. Dessutom redovisas arbetskraftsomsättningen inom industrin (som var mycket hög under denna period), sjukfrånvaron inom industrin och antalet arbetsolycksfall. Antalet arbetsolycksfall relateras till anställningstid. De undersökningar där uppgifterna om antalet arbetsolycksfall går att relatera till fördelningen av alla anställda inom företaget visar på att antalet arbetsolycksfall är högst bland dem med kort anställningstid. Detta kan ses som ett argument mot hög rörlighet.

Den mest omfattande delen av avhandlingen ägnas rörligheten på arbetsmarknaden. Meidner visar att arbetsplatsrörligheten främst är lokal inom en och samma näringsgren. Rörligheten mellan näringsgrenar är mindre och bruttorörligheten är betydligt större än nettorörligheten, vilket tolkas som att en del av dem som provar att arbeta i en annan näringsgren väljer att flytta tillbaka. Statusrörligheten – att flytta till ett mer kvalificerat arbete – är inte särskilt omfattande.

Den totala rörligheten uppvisar konjunkturvariationer. Fler flyttar när konjunkturen är bättre, unga flyttar mer än äldre och de som har kort anställningstid flyttar givet ålder i större utsträckning än andra. Försök görs att relatera rörligheten till lön genom enkla korrelationsberäkningar, men resultaten blir inte lätta att tolka. Korrelationskoefficienten får ”fel” tecken. Meidner tolkar resultatet som att låga löner leder till större rörlighet (*push*-faktor), men att arbetsplatser med höga löner inte har någon tydlig dragningskraft (ingen tydlig *pull*-faktor).

Meidner skiljer mellan anpassningsrörlighet och missanpassningsrör-

lighet. Med anpassningsrörlighet menas rörlighet som är del av en lönekarriär eller leder till ett arbete som ger större trivsel. Den ger kostnader för det företag arbetaren lämnar men vinster för den som lämnar det. Med missanpassningsrörlighet menas i första hand misslyckad anpassningsrörlighet, flyttning som inte leder till av individen önskat resultat vad gäller löner och anställningsförhållanden. Meidner uppskattar kostnaderna för rörligheten till ca 150-200 miljoner kr varav hälften hänförs till arbetstidsbortfall och resten till kostnader i samband med nyanställningar. Han påpekar att vissa avdrag bör göras för att rätt uppskatta de totala samhällsekonomiska kostnaderna då produktionen ökar för de individer som får en bättre placering.

För att öka anpassningsrörligheten föreslår Meidner förbättrad yrkesrådgivning och mer aktiv arbetsförmedling. Kraven på åtgärder för att minska missanpassningsrörligheten ligger enligt Meidner framför allt på företagen. Lämpliga åtgärder är dels god och snabb statistik för att identifiera var problemen finns, dels en bättre organisation av företagen med mindre ensidiga arbetsuppgifter för arbetarna, psykologisk skolning av arbetsledare och bättre introduktion av nyanställda.

Det andra området som behandlas mer ingående är sjukfrånvaron. Undersökningen bygger också här på en noggrann genomgång och granskning av uppgifter från olika statistikgrenar. Sjukfrånvaron som går att följa från 1930 till 1950 uppvisar en mycket klar konjunkturvariation. Den är högre under högkonjunkturer än under lågkonjunkturer. Den varierar mellan näringsgrenar, är högre bland kvinnor än bland män, högre bland gifta kvinnor än bland ogifta kvinnor och högre bland ogifta män än bland gifta män. Den varierar inte särskilt mycket med åldern utom bland gifta kvinnor vilkas sjukfrånvaro faller med åldern. Sjukfrånvaron varierar över veckans dagar och är högst på lördagar och näst högst på måndagar (arbetsveckan var sex dagar under 1940-talet). Meidner beräknar vad han betecknar som ”okynnesfrånvaron” dels som procent av arbetstiden, dels som antal timmar per vecka. Även här föreslår Meidner bättre arbetsorganisation men också åtgärder för att lätta de gifta kvinnornas arbetsbörd.

Meidner menar att den mycket starka högkonjunkturen under 1940-talets andra hälft ledde till betydande samhällsekonomiska kostnader. De främsta kostnadsposterna var en mycket hög rörlighet och ökad sjukfrånvaro som hade produktivitetssänkande effekter. Han betonar att detta delvis berodde på att nya grupper kommit in på arbetsmarknaden till följd av det goda konjunkturläget. I det avslutande kapitlet påpekas också:

Ännu viktigare i föreliggande sammanhang är, att även om en hög sysselsättningsgrad skulle befinnas ha endast begränsade produktivitetshämmande verkningar, kan vid rubbad arbetsmarknadsbalans via inkomstbildningen en inflatorisk process komma igång, som måhända resulterar i produktionsförluster av helt annan art och storleksordning. Arbetsmarknaden spelar här rollen av en ”katalysator” i inflationsprocessen. Detta långt större allmänna problem – relationen mellan sysselsättningsgrad och prisstabilitet – har inte kunnat behandlas i denna under-

sökning och är för närvarande föremål för en ingående analys inom den sk penningvärdeundersökningen. Vårt problem är ett avgränsat delproblem, nämligen sambandet mellan sysselsättningsgrad och desorganisationsföreteelserna på arbetsmarknaden (Meidner 1954, s 287).

I redovisningen av den Rehn-Meidnerska modellen har ofta betonats att en stark efterfrågan, högkonjunktur eller överkonjunktur, leder till inflationstendenser. En låg arbetslöshet leder på detta sätt till betydande samhällsekonomiska kostnader. Meidner behandlar i sin avhandling ytterligare kostnader orsakade av högkonjunkturer. Hög rörlighet leder till fler arbetsolycksfall då fler är nyanställda samt ökad sjukfrånvaro ("okynnesfrånvaro"). Det är enligt Meidner ytterligare argument för en relativt restriktiv finans- och penningpolitik.

Meidners starka argumentation för en solidarisk lönepolitik kan i viss utsträckning kopplas till hans uppfattning om de negativa effekter som hög rörlighet har för samhällsekonomin. En orsak till hög rörlighet är låga löner för en given arbetsinsats jämfört med hur samma arbetsinsats ersätts på andra arbetsplatser. Med en solidarisk lönepolitik försvinner detta motiv för rörlighet. Lönen för samma arbete är densamma oavsett arbetsplats – lika lön för lika arbete.

Meidners betoning i avhandlingen av företagens ansvar för arbetsorganisationen och att den har betydelse för såväl rörlighet som sjukfrånvaro kan ses som ett argument för ökat löntagarinflytande, t ex genom löntagarfonder.

Forskningen har gått vidare på flera områden som Rudolf Meidner behandlar i sin avhandling, bl a arbetsutbudet för olika grupper och sjukfrånvaron. Det finns däremot inte särskilt mycket forskning om arbetsplatsrörlighet, de faktorer som påverkar den och dess kostnader och intäkter. Ett annat område där det saknas forskning är sambanden mellan arbetsplatsrörlighet och arbetsskador. Det går att hitta många idéer för fortsatt forskning i Rudolf Meidners doktorsavhandling från 1954.

3. Löntagarfonderna

Meidners andra bidrag till utformningen av den ekonomiska politiken är förslaget till löntagarfonder. Det kom att bli mycket mer kontroversiellt. Det är nära kopplat till argumentationen för en solidarisk lönepolitik. En solidarisk lönepolitik innebär jämfört med en lönepolitik baserad på bärkraft att framgångsrika och högproduktiva företag får större vinster och expanderar mer. Det går att illustrera med ett Salterdiagram. Olika företag har olika produktivitet. Sätts lönen lika för alla kommer en del lågproduktiva företag att uppvisa förluster och bli nedlagda medan högproduktiva företag kommer att redovisa stora vinster – vinster som är betydligt större än vad som blivit fallet vid en bärkraftsinriktad lönepolitik. Dessa extra vinster kallades ibland övervinster och kom att diskuteras livligt inom LO. LO-kongressen 1971 gav Rudolf Meidner uppdraget att tillsammans med

Gunnar Fond och Anna Hedborg utreda ett förslag till löntagarfonder för att i någon form överföra vinsterna till löntagarna som kollektiv. De lämnade sitt förslag i augusti 1975, ett förslag som även inkluderade mål för löntagarnas inflytande och förmögenhetsfördelningen. Förslaget omarbetades något i en rapport, som antogs av LO-kongressen i juni 1976.⁸

Förslaget till löntagarfonder syftade till att en del av dessa extra vinster skulle tillfalla löntagarna – men inte som högre löner (då hade ju lönesättningen blivit lön enligt bärkraft) utan som kollektivt ägda fonder. Andra mål för löntagarfonderna var att utjämna förmögenhetsstrukturen och uppnå en demokratisering av näringslivet genom ökat löntagarinflytande. En viss andel av varje företags vinst skulle gå till löntagarfonderna. Ju högre vinst, desto snabbare skulle löntagarfondernas andel av företagets kapital öka. På sikt skulle löntagarfonderna bli majoritetsägare i företagen.

Förslaget fick en politisk förankring inom först LO och sedan Socialdemokraterna. Det möttes av en mycket stark kritik från den borgerliga oppositionen och näringslivets organisationer. År 1983 beslutade riksdagen att införa en reviderad form av löntagarfonder efter ett förslag av en ny utredning som bestod av ledamöter från LO och Socialdemokraterna. Här lades en stark betoning på målet att öka kapitalbildningen. Dessa fonder hade få likheter med det ursprungliga förslaget och fonderna var framför allt mycket mindre. De fonder som då inrättades avskaffades av den borgerliga regeringen i början av 1990-talet.⁹ Förslaget till löntagarfonder mötte stort intresse även utanför Sverige, bl a i Italien.¹⁰ Till det internationella intresset bidrog att utredningsförslaget gavs ut i bokform på engelska.¹¹

4. Rudolf Meidners bidrag till ekonomisk forskning och samhällsdebatten

Rudolf Meidner bidrog till den ekonomisk-politiska debatten och utformningen av politiken på främst två områden, den Rehn-Meidnerska politiken och förslaget till löntagarfonder. Delar av den Rehn-Meidnerska politiken med dess starka betoning på arbetsmarknadspolitiska åtgärder lever fortfarande kvar om än i förändrad form. Finans- och penningpolitiken har en något annan inriktning jämfört med den Rehn-Meidnerska modellen med en kanske än tydligare betoning på att hålla nere inflationen. Den solidariska lönepolitiken, som är en facklig politik, har inte samma starka ställning som tidigare även om lönespridningen fortfarande är mindre i Sverige än i de flesta andra länder. Löntagarfonderna är borta även om det nu finns stora löntagar- och arbetsgivarfonder kopplade till avtalsförsäkringarna.

Det som däremot finns kvar och utvecklats är en del av de institutioner som Meidner var med om att skapa. Institutet för arbetsmarknadsfrågor,

⁸ Se Meidner (1976). För mer om löntagarfonddebatten och de olika förslagen, se Öhman (1982).

⁹ För Rudolf Meidners egen analys av fondfrågans utveckling, se Meidner (2005).

¹⁰ Se Quirico (2012).

¹¹ Se Meidner (1978).

för vilket Rudolf blev den första föreståndaren vid dess start, blev Institutet för social forskning (SOFI), som har vuxit och breddat sin verksamhet. Levnadsnivåundersökningarna (LNU) som startades inom ramen för Låginkomstutredningen fortsätter och används i allt större utsträckning av forskare i olika discipliner. Också EFA som Meidner var första ordförande för finns kvar i form av Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) med betydligt större budget och verksamhet.

Rudolf Meidner hade mycket stor betydelse för samhällsdebatten och utvecklingen av LO:s politik, men löntagarfondsförslaget innebar ett misslyckande för hans del. Hans många åtaganden och deltagande i den politiska debatten kan förklara att han aldrig gick vidare med den forskning han presenterade i sin doktorsavhandling. Det hindrar inte att den fortfarande kan ge många uppslag till ny forskning. Rudolf Meidner erhöll år 1983 professors namn som erkänsla för sina insatser.

5. En seriös deltagare i samhällsdebatten

Uppfattningarna om Rudolf Meidner är många, kanske i mycket präglade av hur man ser på hans olika förslag till politik. Jag ska försöka ge något om honom som person baserat på mina egna möten med honom över nästan fyra decennier.¹² Rudolf Meidner uppmuntrade under decennier aktivt yngre forskare att ägna sig åt studier av arbetsmarknaden. Ett exempel är min egen start som forskare. Guy Arvidsson, professor i nationalekonomi i Lund, hade blivit intervjuad i radio om invandringens ekonomiska effekter och hade kanske inte kunnat svara helt tillfredsställande på alla frågorna. I varje fall tyckte han att frågan borde undersökas vidare och frågade om jag var intresserad av att skriva en plan för ett forskningsprojekt till EFA, ett nytt organ för arbetsmarknadsforskning, som snart skulle ha sitt första möte. I EFA var Rudolf Meidner ordförande och Guy Arvidsson ledamot. Jag presenterade min plan på EFA:s första möte i augusti 1967 och en reviderad plan inkluderande en omfattande intervjuundersökning på EFA:s andra möte i oktober samma år. Rudolf Meidner och övriga ledamöter var mycket positiva och EFA beviljade medel, men det behövdes mer för att täcka undersökningskostnaderna så jag skickade en ansökan till den nystartade Riksbankens Jubileumsfond med Rudolf Meidner och Guy Arvidsson som projektledare tillsammans med mig. Ansökan beviljades. Det var tydligt att Rudolf Meidner var seriöst intresserad av forskning, vilket också gällde många andra projekt som stöddes av EFA. Det framgick också tydligt under hans andra period som EFA-ordförande.

Rudolf Meidner var inriktad på resultat av forskning och av sina förslag till politik. Samtidigt var han känslig för motgångar och kritik av sin verksamhet. När låginkomstutredningen lades ner av regeringen ett halvår före planerat slutdatum trots många viktiga och uppmärksammade resultat eller

¹² För den som vill veta mer om Rudolf Meidner som person är Ekdahl (2001, 2005) och inte minst Greider (1997) bra källor.

kanske just på grund av dem då de visade på omfattande inkomstklyftor, lämnade han inte bara utredningen utan också EFA och Institutet för arbetsmarknadsfrågor (som var en del av Stockholms universitet). Han blev också mycket illa berörd av den häftiga kritiken mot löntagarfonderna, vilket kan exemplifieras med hans extraopposition på Berndt Öhmans avhandling om löntagarfonderna. Han uppfattade Berndt Öhmans enligt min mening sakliga framställning av kritiken av löntagarfonderna som orättvis (jag var ledamot av betygsnämnden).

Rudolf Meidner var noggrann i sina förberedelser men kunde också improvisera. När Växjö universitet invigde Teleborgs slott som arbetsplats för forskare skulle Rudolf Meidner och jag hålla föreläsningar. Vi kom med samma flyg från Stockholm till Växjö. Rudolf hade skrivit en helt färdig föreläsning som jag tyckte var relevant och intressant när jag läste den på flyget. När väl arrangemanget var igång fick han emellertid en ny idé och höll en helt annan föreläsning än den han noggrant hade skrivit ner. Också denna improviserade föreläsning var mycket intressant.

REFERENSER

- Bagge, G (1917), *Arbetslönens reglering genom sammanslutningar*, Nordiska bokhandeln, Stockholm.
- Cassel, G (1934), *Teoretisk socialekonomi*, Kooperativa förbundets bokförlag, Stockholm.
- Ekdahl, L (2001), *Mot en tredje väg. En biografi över Rudolf Meidner, Del 1. Tysk flykting och svensk modell*, Arkiv, Lund.
- Ekdahl, L (2005), *Mot en tredje väg. En biografi över Rudolf Meidner, Del 2. Facklig expert och demokratisk socialist*, Arkiv, Lund.
- Greider, G (1997), *Rudolf Meidner: skärvor ur ett nittonhundratalsliv*, Atlas, Stockholm.
- Meidner, R (1954), *Svensk arbetsmarknad vid full sysselsättning*, Konjunkturinstitutet, Stockholm.
- Meidner, R (1976), *Kollektiv kapitalbildning genom löntagarfonder*, Prisma/LO, Stockholm.
- Meidner, R (1978), *Employee Investment Funds*, George Allen and Unwin, London.
- Meidner, R (1984), *I arbetets tjänst*, Tidens förlag och Arbetslivscentrum, Stockholm.
- Meidner, R (1994), "EFA under två perioder", i *EFA 25 år*, Arbetsmarknadsdepartementet, Stockholm.
- Meidner, R (2005), *Spelet om löntagarfonderna*, Atlas, Stockholm.
- Ohlin, B (1949), *The Problem of Employment Stabilization*, Columbia University Press, New York.
- Quirico, M (2012), "Model or Utopia? The Meidner Plan and Sweden in Italy's Political and Trade Unionist Debate (1975-1984)", under utgivning i *Scandinavian Journal of History*.
- Svennilson, I (1944), "Industriarbetet växande avkastning i belysning av svenska erfarenheter", i *Studier i ekonomi och historia tillägnade Eli F Heckscher på 65-årsdagen den 24 november 1944*, Uppsala.
- Öhman, B (1982), *Solidarisk lönepolitik och löntagarfonder*, SOU 1982:47, Stockholm.